

DINAMICA ELEMENTELOR DE COMPUNERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

CĂTĂLINA MĂRĂNDUC

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
catalinamaranduc@gmail.com

Cuvinte-cheie: *derivare, cuvinte compuse, română actuală.*

Key-words: *derivation, composed words, present-day Romanian.*

1. NOȚIUNI INTRODUCTIVE

Semnul lingvistic, după cum se știe, este nemotivat, nu există relații între sensul și forma lui; complexe sonore diferite pot avea același înțeles în limbi diferite. Și totuși, datorită faptului că inventarul de semne lexicale cu care comunică vorbitorii nu poate fi amorf, se manifestă tot mai mult tendința de a stabili relații între forma și sensul cuvintelor, de a le asocia formal și semantic, uneori greșit, sub forma unor etimologii populare, totuși de a le asocia pentru a putea fi reținute mai ușor.

Una dintre modalitățile de remotivare a semnului lingvistic după ce și-a pierdut motivarea inițială este analiza cuvintelor care sunt derivate sau compuse, care au o structură internă. Prin urmare, fiecărui component sau formant i se asociază un sens, iar sensul compusului sau derivatului rezultă din însumarea sensului componentelor și formanților, așa cum forma rezultă din însumarea formelor acestor unități analizabile în structura lui.

Tendința de motivare parțială a semnului lingvistic provine din mai multe cauze.

a) Cauze de ordin subiectiv. Creativitatea vorbitorilor, fără de care limbile nu ar putea evolua, se manifestă prin introducerea în structura arbitrară a semnelor a unor motivări reale sau fanteziste. Din necesități de ordin subiectiv, emitentul formează figuri de limbaj, care sunt semne calitativ noi, plastice, pentru a transmite trăiri personale irepetabile, imposibil de transmis cu semne convenționale, tocite de uzaj.

b) Cauze de ordin obiectiv. Aglomerarea numărului de semne lingvistice face imposibilă memorarea lor în lipsa stabilirii unor relații între acestea, unor legături, fie semantice, fie formale, fie semantico-formale. Vocabularul nu poate fi reținut ca inventar amorf, nestructurat, căci astfel nu ar putea fi mereu îmbogățit și utilizarea lui în comunicare nu ar putea să-și păstreze promptitudinea. Vorbitorul are tendința de a analiza unitățile lexicale și de a stabili diverse tipuri de analogii între ele.

Procesul de analiză și de motivare parțială a structurii semnelor lingvistice se petrece dintr-un punct de vedere sincron, privind funcționarea limbii ca mijloc de comunicare la un moment dat. Dar, cum ne aflăm, după anul 2000, într-un proces de expansiune terminologică, probabil că formarea cuvintelor din elemente de compunere și analiza acestora mai mult sau mai puțin corectă de către vorbitori va fi în creștere.

În ciuda lipsei de motivare a semnului lingvistic, dacă ne referim la cuvintele a căror structură poate fi analizată într-o succesiune de segmente care se mai regăsesc, în alte combinații, în structura altor cuvinte, vorbitorul observă, comparând aceste cuvinte, o relație între forma unui astfel de segment și un anumit înțeles. Formanții lexicali și sensul lor abstract există, cu forme aproape identice, în majoritatea limbilor de circulație; un cuvânt împrumutat din altă/alte limbă/limbi poate fi analizat prin raportare la altele și componentele pot deveni apoi piese pentru construirea altor cuvinte.

Prin raport cu derivarea, care se produce utilizând un număr redus de formanți numiți sufixe și prefixe, având sens abstract, compunerea cu elemente de compunere are un număr nelimitat de formanți, potențial toate cuvintele limbilor vechi, latină și greacă, sau altor limbi; sensul lor este concret, autosemantic, astfel încât sensul noului cuvânt se compune din mai multe lexeme ale limbii, doar că vorbitorii de obicei nu cunosc sensul cuvântului vechi împrumutat sub formă de element de compunere din vocabularul internațional, îndepărtat ca formă de cuvintele limbii române, și trebuie să îl caute în dicționare.

Cele mai multe dicționare de neologisme sau speciale pentru elemente de compunere (e.g. Andrei 2003) oferă sensul elementului de compunere, deși acesta se asociază cu așa-numita etimologie indirectă care nu este acceptată de specialiști. Totuși, în cazul elementelor de compunere, aceasta este singura interesantă, pentru că toate limbile actuale au în egală măsură acces la împrumutul savant din limbile moarte, unde găsim cărămizile din care se construiește structura semantică a neologismului (de cele mai multe ori nu putem ști precis din care anume a fost împrumutat direct).

În primul volum al *Tratatului academic de formare a cuvintelor în limba română* (Ciobanu și Hasan 1970) se procedează la fel, se arată că vorbitorii pot analiza structura cuvintelor compuse și pot deduce sensul unui cuvânt nou format din elemente deja cunoscute din structura altor cuvinte, se arată importanța principiului analizabilității pentru selecția cuvintelor, acesta făcând ca formarea de cuvinte pe teren românesc din acel formant să fie oricând posibilă.

Tratatul de formare a cuvintelor își propune realizarea unui „inventar complet al procedeelelor și al elementelor de formare (formanților), atât al celor productive, cât și al celor neproductive”, analizabile pentru vorbitorul limbii române: „Includerea formațiilor analizabile moștenite sau împrumutate ca atare se explică prin punctul de vedere sincron” (Ciobanu și Hasan 1970: XII).

Prin urmare, frecvența și acest principiu ar trebui să stea la baza selecției cuvintelor pentru a fi introduse în dicționarele generale, și nu clasicul principiu al

atestării unor cuvinte formate deja pe teren românesc cu acel formant, care nu duc la selecția celor mai reprezentative compuse de acest tip.

Pentru unii vorbitori și chiar specialiști, există dificultatea distingerii prefixelor neologice de elementele de compunere cu care uneori sunt omonime sau paronime, iar anumiți formanți au statut incert, situându-se între cele două categorii. Într-un articol mai vechi (Măranduc 2009), am arătat că un mare număr dintre cuvintele calificate în (DEX² 1996) drept elemente de compunere sunt calificate în volumul al II-lea al *Tratatului de formare a cuvintelor* (Avram 1978) drept prefixe. Sunt considerate prefixe elementele care se situează la începutul cuvântului și au un sens relațional, nu sunt autosemantice; etimologic ele au fost la origine prepoziții.

De exemplu, formanți cu sens de superlativ, relațional deci, „foarte, extrem de...”, *super-*, *supra*, *arhi-*, în cuvinte ca: *superofertă*, *supraaglomerat*, *arhiplin*, *arhiaglomerat*, *arhisuficient*, stau numai înaintea cuvântului la care sunt atașați, deci sunt prefixe. Formantul *anti-* are sensul „opus, contrar”, deci un sens relațional legat de acela al rădăcinii, prin urmare nu are mai multe rădăcini, ca un compus, cu sens lexical deplin, stă numai înaintea cuvântului la care se atașează și deci este tot un prefix.

(1) „Cel puțin 18 persoane au murit după ce un vas *supraaglomerat* cu lucrători care se întorceau acasă s-a scufundat în weekend în India” (mediafax.ro/externe/16.05.2016).

(2) „Chirtoacă s-a săturat de Primăărie: este *arhisuficient*” (ziarelive.ro/30.11.2016)

Unii specialiști stabilesc o distincție între compusele cu prepoziție și derivatele cu prefix. În *subpământean* „care se situează sub nivelul solului”, *sub-* are sensul „dedesubt”, este o prepoziție, iar în *sublocotenent* „grad militar inferior locotenentului” sensul lui *sub-* este „subordonat”, deci este un prefix. La fel și în cuvântul mai nou, *subuman* implicând o ierarhizare, și nu un loc, *sub-* nu poate fi considerat decât prefix, și nu prepoziție. Următoarele exemple sunt intervenții televizate postate pe internet ca filmulețe, deci aparțin românei contemporane vorbite:

(3) „Satanismul *subuman*, împotriva rasei umane.” (youtube.com/18.06.2016)

(4) „Banciu: Perversul *subuman* Sebastian Ghiță”. (youtube.com/06.12.2014)

Nu este o raritate nici confuzia între elementele de compunere finale și sufixe. Elementul *-log* cu forma pentru substantiv *-logie* este confundat cu un sufix deși provine din grecescul *logos* care înseamnă „cuvânt” și a evoluat în limbajul științific spre sensul „știință”: *politolog* „specialist în științe politice” (*politologie*), *ideolog* „specialist în doctrine” (*ideologii*). Confuzia este alimentată și de faptul că acest element de compunere nu este insolit, este cunoscut de vorbitori ca având sensul „specialist în” și se poate atașa atât la nume de științe, *biolog*, *neurolog*, cât și, mai nou, la cuvinte aparținând vocabularului de bază, *politică*, *idee*, *prost*, *kitch* (*chici*) (5)-(8):

- (5) „Cine este Alexandr Dughin, considerat *ideologul* lui Putin” (hotnews.ro/12.03.1014)
 (6) „*Politologul* Alfred Bulai susține...” (dcnews.ro/3.11.2015)
 (7) „Cuvântul *prostologie* nu poate fi găsit în DEX. Este cu atât mai puțin o materie studiată în universități.” (argesplus.ro/23.06.2011)
 (8) „Îndreptar practic de *chiciologie*, Poezii” (Foartă 2008)

De asemenea, este considerat sufix elementul *-fica*, *-ficare* provenit din latinul *facio*, *facere* „a face”: *personifica* „a face persoană”; *zeifica* „a face zeu”; *pietrifica* „a face piatră” etc. Elementul se atașează la cuvinte din vocabularul de bază, ca și sufixele, ceea ce mărește șansele de a fi confundat cu acestea. De obicei, se atașează la substantive care exprimă obiectul în care cineva / ceva este transformat. Se mai poate atașa la adjective: *divers* + *-fica*, *-ificare* având sensul de „a face ca un obiect să aibă acea însușire”, respectiv, „acțiunea de a face ca un obiect să aibă acea însușire” (9) – (10):

- (9) „Opriti *pietrificarea* spatiilor verzi din Tecuci” (tecuceni.ro//4.10.2016)
 (10) „*Diversificarea* alimentației ar trebui să înceapă undeva în jurul vârstei de 6 luni” (copilul.ro.27 mai 2016)

O altă confuzie în limbajul contemporan este între sufixul *-ier* și elementul de compunere *-fer*, care provine din lat. *fero*, *ferre* „a purta, a duce, a produce”; confuzia este explicată în mai multe lucrări având ca subiect cultivarea limbii, ceea ce pare să fi dus la eliminarea ei în stilul jurnalistic. „elementul de compunere *-fer*, precedat de vocala de legătură *-i*.” (Dragomirescu și Nicolae 2011) (11) – (12):

- (11) „Kazahstanul și un grup de companii *petroliere* condus de Chevron,..., vor anunța marți decizia lor cu privire la planul destinat majorării producției la câmpul *petrolifer* Tengiz (capital.ro/4.07.2016)
 (12) „au lansat un atac sâmbătă asupra câmpului *petrolifer* irakian Ajil, situat în apropiere de orașul Tikrit” (cotidianul.ro/4.06.2016)

Un alt sufix care se poate confunda cu un element de compunere final datorită sensului special de „boală, îmbolnăvire, infectare” este *-oză*. El este izolat din compuse ca *zoonoză* unde există două elemente de compunere (din gr. *zoon* „animal”; *nosos* „boală”).

- (13) „Există riscul în timpul viețuirii împreună cu animalul de companie de a contracta o *zoonoză*.” (romedic.ro/16.09.2013).

O explicație pentru formarea acestui sufix este că dispăre o parte din acest element de compunere final, resimțită ca un interfix, sau că un cuvânt ca *zoonoză* este analizat ca *zoon* + *-oză*, și nu ca *zoo*-+ *noză*, ceea ce duce la apariția/analiza unui cuvânt ca *viroză*, la origine termen medical, foarte răspândit azi în toate stilurile limbii:

(14) „Guturaiul, răceala, *viroza* înseamnă același lucru. Virusurile provoacă guturai, răceală, *viroză*” (jurnalul.ro/9.10.2007)

Nu putem decât să recomandăm consultarea tratatelor academice de *Formare a cuvintelor* în vigoare (Ciobanu și Hasan 1970; Avram 1978), pentru evitarea confuziilor de orice tip. În acest tratat, se utilizează termenul „compunere tematică” pentru compunerea din formanți cu dispariția unei părți a acestora.

La finalul tratatului de *Formarea cuvintelor*, vol. I (Ciobanu și Hasan 1970: 243-260), găsim *Lista principalelor elemente de compunere*, care conține 702 formanți. Nu știm conform căror criterii au fost considerate aceste elemente ca fiind principale.

Remarcăm faptul că aceste elemente sunt prezente în listă împreună cu etimologia lor indirectă și sensul cuvântului latin ori grec din care provin, deși nu este vorba de etimonul pentru limba română, ci de etimonul pentru vocabularul internațional de unde a intrat termenul în limba noastră. Aceasta este singura modalitate de a face ca aceste elemente să devină bunuri ale limbii, să fie înțelese de vorbitori și utilizate în analiza formei și a sensului cuvintelor compuse, devenind piese potențiale pentru edificarea unor noi formații lexicale.

Într-un articol publicat anterior, observam caracterul subiectiv al selecției:

„Dacă elemente ca *accelero-* „acelerație”, *acidi-* „acid, aciditate”, *-agog*, *-gog* „care conduce”, *aero-* „aer”, *agro-* „agricultură” etc. sunt des utilizate și cunoscute, altele, cum ar fi *-agorie* „redare, prezentare”, *alo-* „altul, diferit”, *amfi-* „în două feluri, împrejur”, *anemo-* „vânt” etc. par a fi mai rar întâlnite și fac parte din vocabularul livresc. Ar fi justificată ori eliminarea acestora din lista elementelor de compunere considerate principale, ori, dimpotrivă, adăugarea multor altora” (Mărânduc 2015).

Elementele enumerate ca fiind rare, insolite în vocabularul de bază, au fost însă selectate tot intuitiv. Pentru a ne verifica intuiția, am încercat căutarea unor citate din limbajul contemporan, unde am găsit suficiente exemple, iar concluzia este aceea că intuiția nu este o metodă justă nici de a alcătui liste, nici de a critica modul lor de alcătuire. Elementul *-agorie* „redare, prezentare” este des întâlnit în compusul *fantasmagorie* „redare lipsită de veridicitate” și derivatele sale:

(15) „Planul *fantasmagoric* care sugrumă Capitala” [Titlu] (jurnalul.ro/26.11.2015)

(16) „Este *fantasmagoric* că Dragnea vrea alegeri anticipate cu câteva luni înainte de alegerile la termen” (agerpres.ro/13.03. 2016)

(17) „Fenomenul Becali: fotbalistic, *fantasmagoric*, fragil” (europaliberă/ 18.09.2006)

(18) „Prin mit nu înțelege un simplu produs al imaginației poetice populare, după cum nu îl atașează niciunei simple tendințe de *fantasmagorizare*, ci vede în el un mod de gândire” (Bărbuță 2015)

Alo- cu sensul „diferit” poate fi întâlnit în compuse ca *aloshop* „magazin cu diferite produse” care apare în denumirea unui site (19), *alopat*, *alopatie*, *alopatic* „tratament cu mijloace contrare bolii, care combate simptomele prin producerea unor simptome contrare”. (DE I, 1993).

(19) „Magazin online de reduceri excepționale.” (*aloshop.tv/27.11.2016*)

(20) „În ultimii 10 ani unele medicamente *alopate* și-au schimbat indicațiile” (*sfatulmedicului.ro/27.11.2016*)

În ce privește elemental *anemo-* (din gr. *anemos*, „vânt”), acesta poate fi la ora actuală des întâlnit și chiar are tendința de a deveni independent, desemnând, de pildă, o firmă de purificare a aerului.

(21) „*Anemo*, specialistul tratamentului aerului prin fotocataliză prezintă gama de purificatoare aer cunoscute pentru neutralizarea unei largi game de contaminanți din aer: particule chimice și microbiologice” (*climatizaricrame.ro/*)

(22) „*Anemo-termo-higrometru* Instrument de măsurat viteza vântului, temperatura și umiditatea aerului” (*mormota.ro*)

(23) „*Anemo* jachetă. În stoc la furnizor. 527.00 lei” (*mycloset.ro/*).

În (23) este vorba despre cunoscuta „jachetă de vânt”. Elementul *amfi-* apare și el frecvent. Potrivit etimonului grecesc (gr. *amphi* „în mijloc, împrejur”) acest element de compunere înseamnă împrejurul, de unde sensul lui *amfibiu* (*amfi-* + *-bio*) „care poate exista, funcționa în apă și pe uscat”.

(24) „Utilajul *amfibiu* cumpărat de Administrația Națională Apele Române prin Administrația Bazinală de Apă Someș-Tisa a început operațiunea de curățare” (*stiridecluj.ro/6.10.2016*).

2. TIPURI DE ELEMENTE DE COMPUNERE

Elementele de compunere clasice sunt cele preluate din limbajul internațional, unde au pătruns ca termeni științifici împrumutați din limbile greacă veche sau latină. De acolo ele preiau sensul, de unde importanța etimologiei lor indirecte pentru înțelegerea corectă. De pildă, *-ectomie* cu sensul „tăiere, înlăturare, extirpare”, este un element final de compunere care se adaugă după organul care este tăiat: *alveolectomie*, *amigdalectomie*, *vazectomie* etc.

(1) *adenectomie* s. f. = „Extirpare a unui ganglion limfatic.” (MDA I, 2001)

Exemplul de mai sus este analizabil în compuse ca: *aden-* + *-ectomie*, de unde putem deduce prin analiză semantică faptul că *aden-* are sensul de ganglion limfatic. Într-adevăr, *aden(o)-* provine din gr. *aden-* cu sensul „glandă, ganglion”, iar *-ectomie* – din gr. *ektome* „extirpare, tăiere”.

Alt tip de elemente de compunere este obținut prin transformarea unor cuvinte ale limbilor contemporane care desemnează de obicei naționalități, popoare, rase, ori alte noțiuni din vocabularul internațional, în elemente de compunere, după modelul celor provenite din limbi vechi. Uneori cuvinte autonome ale limbii se transformă în elemente de compunere, prin adăugarea unui *-o* la final, care le

transformă în elemente semidependente. De la cuvântul *mim*, cu sensul de actor care nu vorbește, ci se exprimă prin gesturi, se formează elementul de compunere *mimo-* și apoi substantivul *mimodramă* (2):

(2) „Un scenariu special pentru elevii „Atelierului de *mimodramă*” înființat de Horia Igiroșanu” (Căliman, 2000).

Elementele de compunere care primesc un *-o* final sunt doar cele inițiale. Uneori vocala de legătură nu este *-o*, ci *-i*, iar anumite elemente de compunere, în combinație cu diverse alte cuvinte, pot prezenta ambele variante (3) – (4):

(3) *acidi-*, *acid(o)-* „(referitor la acid”: *acidificare*, *acidorezistență*. (MDA I, 2001)

(4) „Implicații *medico-legale* în resuscitarea *cardio-respiratorie* [Titlu]” (Mogoseanu 2005).

În exemplul (4) apar cuvinte ca *medico-legal* provenit din *medicină legală*, și *cardio-respiratoriu*, format cu un element de compunere atașat unui cuvânt autonom din vocabularul general al limbii. Elementele de compunere în principiu nu sunt independente, nu pot exista decât lipite la un cuvânt al limbii sau la un alt element de compunere, astfel unul dintre ele devenind element de compunere inițial, celălalt element de compunere final.

Prin urmare, elementele de compunere pot fi clasificate în elemente inițiale, sau prime, și elemente finale, sau secundare.

Multe elemente de compunere acceptă atât poziția inițială cât și pe cea finală, ceea ce le dosebește de prefixele neologice, care au un sens mai abstract, relațional, asemănător cu prepozițiile și nu pot fi plasate decât la începutul cuvântului. Elementele care acceptă ambele poziții au mici schimbări formale și sunt prezente în dicționare cu ambele forme:

(5) *andr(o)-*, *-andrie* „(referitor la bărbat, mascul”: *andropatie*, *andropauză*, *proterandrie*, *dodecandrie*, *poliandrie*. (MDA I, 2001)

(6) *glot(o)-*, *-glot* „(referitor la limbaj, limbă”: *glotologie*, *glotită*, *polyglot*. (ib.)

(7) *gnos(eo)-* *-gnostic*, *-gnoză* „(referitor la știință, cunoaștere” *gnoseologie*, *autognoză*, *biognoză*, *diagnostic*. (ib. II, 2002)

(8) *grafo-*, *-grafie* „care scrie, desenează.”: *anemograf*, *epigraf*, *grafem*, *grafomanie*. (ib.)

În ce privește elementele de compunere finale, acestea își pot schimba forma după partea de vorbire căreia îi aparține cuvântul rezultat (9):

(9) *-grafie* pentru substantiv: *poligrafie*, și *-grafic*, *-ă* pentru adj: *topografic*. (ib.)

O largă categorie de cuvinte formate din elemente de compunere sunt cele care asociază ad-hoc nume de țări între care se petrec evenimente diplomatice, vizite, tratative, inițiative de cooperare. Se pot asocia două sau mai multe nume de țări, popoare, fie întregi fie în prescurtări care s-au standardizat, cum ar fi:

(10) *anglo-* și nu **englezo-*, *fino-* și nu **finlandezo-*.

Prin urmare, cuvintele autonome care denumesc țări, continente, popoare, rase, abreviate sau doar cu adăugarea unui *-o-* final, pot deveni elemente de compunere (11) – (12):

(11) „Cooperarea bilaterală *româno-slovacă* și prioritățile UE în contextul deținerii de către Slovacia a Președinției Uniunii s-au aflat printre temele abordate” (agerpres.ro/11.10.2016)

(12) „vizita delegației parlamentare algeriene reprezintă o oportunitate de reconfirmare a nivelului foarte bun al relațiilor bilaterale *româno-algeriene*” (bursa.ro/4.10.2016)

Denumirile de rase și popoare sau adjectivele provenite de la acestea sunt formate în aceeași manieră (13) – (14):

(13) „a devenit prima femeie *afro-americană* conductor de troleibuz” (observator.tv/extern/28.05.2014)

(14) „Șapte migranți din spațiul *afro-asiatic* care voiau să intre ilegal în România din Serbia, au fost depistați” (bzi.ro.național/19.09.2016).

Aceste cuvinte compuse se ortografiază cu cratimă datorită caracterului lor ocazional, instabil. Fiind creații *ad-hoc* ce dispar a doua zi după evenimentul diplomatic, nu se pot suda; ortografia fără cratimă este proprie elementelor care deja au devenit stabile în limbă.

Adjectivele se referă în prima etapă doar la popoarele respective, la persoane care au origine ori cetățenie în două astfel de comunități sau rase. Ulterior însă ele se pot referi la orice obiect sau fenomen care provine din anumite teritorii, culturi, îmbină mai multe influențe culturale (15) – (17):

(15) *Cetățean româno-american.*

(16) „Mambo este un dans ritmat și captivant care mixează jazz-ul american cu ritmul *afro-cubanez*” (andreearaicu.ro/10.10.2014)

(17) „Acord trilateral *româno-bulgaro-sârb* pentru cooperare” (agerpres.ro/social/11.09.2016).

3. TENDINȚE ACTUALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Potrivit specialiștilor și statisticilor, limba română este una de tip derivativ. În ultima vreme a crescut influența limbii engleze, care prezintă un raport mai echilibrat între compunere și derivare, și se înregistrează un mare aflus de cuvinte formate din elemente de compunere, deci probabil, ponderea compunerii în structura mijloacelor interne de îmbogățire a limbii române se va schimba.

Studiind exemple din limbajul actual, observăm că termenii medicali și farmaceutici intră în vocabularul curent al vorbitorilor, mai ales al celor cu vârsta medie peste 50 de ani. Exemple:

- (1) „Angina *streptococică* este o *toxiinfecție* de tipul scarlatinei” (sfatulmedicului.ro)
- (2) „Fetița mea a fost diagnosticată cu *streptococ hemolitic* de tip A” (ib.)
- (3) „*Benzilpenicilina* sodică mai este cunoscută sub denumirea de Penicilina G.” (ib.).

Vocabularul medical care intră în uzajul general al limbii nu este numai foarte divers, ci și foarte inovator, modern, în ton cu ultimele tendințe ale practicienilor. Se preferă tehnici naturiste, medicină alternativă, care nu au efecte secundare și nu sunt invazive, nu duc la tulburări în echilibrul organismului.

Un element de compunere „la modă” este *chiro-* provenit din gr. *kheir*; *kheiros* „mână”. Urmărit de diverse alte elemente, desemnează tehnici de masaj prin care se echilibrează, se pun la loc structuri dislocate fizic.

- (4) „jumătate dintre pacienții tratați prin *chiropractică* au suferit ulterior reacții adverse moderate. Cum efectele secundare au durat cel mult 48 de ore, *chiropractorii* spun ca sunt neglijabile” (adevarul.ro/9.08.2009)
- (5) „*Chiropaxia* este o metodă prin care se acționează asupra coloanei vertebrale cu diverse mișcări, astfel încât acestea să ducă la vindecarea unor afecțiuni.” (romania.libera/9.10.2006, ap. Dimitrescu 2013)

O altă categorie de termeni științifici deveniți uzuali este cea a termenilor meteorologici, care înlocuiesc prin compuse cu elemente de compunere termenii tradiționali derivați (Florescu 2015). În volumul citat, alături de studii lingvistice referitoare la exprimarea diferitelor fenomene atmosferice, găsim un lexicon al termenilor meteorologici științifici și unul al termenilor meteorologici populari. Între termenii științifici, găsim numeroase compuse cu elemente de compunere:

- (6) Vânt *ciclostrofic*, termen științific glosat cu informații de specialitate, ar putea primi, credem, sinonimul popular *vârtej* de vânt.
- (7) Vânt *cvasigeostrofic* care poate fi detectat prin observații *aerologice* (Florescu 2015: 651)

Observăm, de asemenea, tendința unor elemente de compunere de a deveni cuvinte independente în limba română: la clasicul exemplu al lui *auto-*, devenit substantiv, se adaugă multe elemente de compunere autonomizate de curând, dar și unele prefixe, cum ar fi *super*, *extra*, care devin adjective. Inițial, prin definiție, prefixele nu au independență, nici semantică, nici formală, iar elementele de compunere sunt independente semantic, dar nu și formal, pot apărea împreună cu un alt cuvânt sau alt element de compunere.

Dacă derivarea este un procedeu de formare a cuvintelor care se aseamănă cu morfologia, în schimb compunerea poate fi asemănată cu sintaxa; elementele de compunere sau cuvintele se alătură în cuvântul compus ca și în propoziții sau fraze. Există cuvinte compuse care au structura unor propoziții (*ucigă-l crucea*). În ce privește elementele de compunere, de cele mai multe ori relația dintre ele în cadrul unui cuvânt nou se aseamănă cu un raport de coordonare.

Cele două procedee de formare nu se exclud. În prefața *Dicționarului de elemente de compunere* (Andrei 2003) se arată că dicționarul conține, în a doua ediție, 35000 de neologisme create pe baza a circa 4000 de elemente de compunere. Autorul estimează că pe baza acestor cuvinte, la care se adaugă sufixe și prefixe, se pot analiza peste 75000 de derivate din limbajul tehnic și științific. De pildă, de la *psih(o)-* (gr. *psykhe* „suflet, spirit”) se pot obține: *psihagog*, *psihiatru*, *psihanaliză*, *psihofarmacologie*, *psihofiziologie*, *psihogeneză*, *psihologie*, *psihonevroză*, *psihotonic*, *psihotrop*, dar și derivate cum ar fi: *psihagogie*, *psihagogic*, *psihiatric*, *psihanalizare*, *psihanalizabil*, *psihanalist*, *psihanalitic*, *psihofarmacolog*, *psihofarmacologic*, *psihofiziolog*, *psihofiziologic*, *psihogenetician*, *psihogenetic*, *psiholog*, *psihologic*, *psihonevrotic*, *psihotonie*, *psihotropie*.

Se pot întâlni și compuse mai puțin obișnuite, de pildă cu anglicismul *center*, care este atașat după alte două sufixe, rezultând un cuvânt cu mai mult de doi formanți (8):

(8) „Detalii privind serviciile de cazare și alimentație în cadrul căminului de bătrâni *Neuropsihocenter* (caminulneuropsihocenter.ro/).

4. ASAMBLAREA UNUI NUMĂR MAI MARE DE DOUĂ ELEMENTE DE COMPUNERE

Asamblarea unui număr mai mare de două elemente de compunere duce la necesitatea introducerii în clasificarea acestora a conceptului de element de compunere median, alături de cele de element de compunere inițial și element de compunere final. În cazul când un element de compunere apare în poziție mediană, are de obicei caracteristicile formale ale unui element inițial, adică are vocala de legătură *-o* sau *-i*.

În următoarele cuvinte compuse, primele două elemente au forma unor elemente inițiale, terminate cu vocala de legătură *o-*, iar al treilea are caracteristicile formale ale unui element final aflat la sfârșitul unui compus substantiv.

(1) *electroglotogramă*, *elctrocardiogramă*.

(2) „Acest al doilea gest a dus la declarații precise asupra relațiilor *anglo-franceze* și asupra celor *anglo-franco-belgiene*” (Buzatu 2011: 632).

Ca în orice sintagme bazate pe coordonare, în astfel de cuvinte compuse se pot adăuga mai multe elemente sau ele pot comuta:

(3) *anglo-franco-germano-belgiene*, *germano-anglo-franco-belgiene*, *franco-germano-anglo-belgiene*, *belgiano-anglo-franceze* etc.

Toți membrii compusului au aceleași caracteristici formale (vocala de legătură *-o*), cu excepția ultimului element din cuvânt, care are, în acest caz, forma unui element final aflat la sfârșitul unui adjectiv feminin plural.

Am putea forma oricând astfel de compuse ad-hoc de tipul de mai sus:

- (4) Cineva este de profesie *muziciano-scenografo-regizor*.
- (5) Stilul unei opere literare este *baladesco-senzațional-ironic*.

Referitor la ortografia elementelor de compunere, unele sunt scrise cu cratimă, altele sunt scrise sudat, urmărind sau nu indicațiile din (DOOM² 2005). De fapt, vorbitorii nu sunt obligați să respecte cu strictețe normele academice de ortografie decât atunci când redactează lucrări cu caracter didactic sau academic, destinate publicării sau comunicării publice, când vorbesc în mass-media, când scriu un tratat științific; nici limbajul colocvial, nici comunicarea social-media, nici limbajul popular, familial, regional, nici literatura care poate parodia stiluri nu sunt constrânse de respectarea normelor, ci sunt mai creative.

Prin urmare, ceea ce pare să guverneze uzajul cu sau fără cratimă este doar măsura în care cuvântul este resimțit ca fiind mai mult sau mai puțin sudat. În dicționarele neologice, cuvântul *biochimie* este frecvent, nelipsit. Totuși, dacă un vorbitor îl resimte ca insolit, îl poate ortografia cu cratimă:

- (6) „O minune-i dragostea Și pură *bio-chimie* Un defect găsești la ea: Nu te scapă de prostie” (citatedpedia.ro/epigramă de Cornelia Georgescu, 2006).

În (6), observăm că *bio-chimie* apare ortografiat cu cratimă, contrar normelor ortografice în vigoare. Putem să considerăm că în acest caz cratima nu ar marca insolitul combinației, ci o etapă de trecere spre autonomizarea lui *bio*.

Se poate remarca faptul că elementele de compunere finale mai pot avea drept criteriu de clasificare partea de vorbire care se obține prin utilizarea lor în compunere. De asemenea, pot fi clasificate după partea de vorbire în care se încadrează ele după sens; *bio-* din exemplele anterioare este de obicei o abreviere de la *biologic*, mai rar de la *biologie*.

Un element de compunere cu sens adjectival este *cvasi-*, cu originea indirectă în lat. quasi „pe jumătate”, atașabil la începutul unor adjective sau substantive, cu sensul „aproximativ”. Are un sens relațional aplicat sensului cuvântului cu care se combină și nu poate sta decât la începutul noului cuvânt, fiind asemănător atât cu elementele de compunere, cât și cu prefixele, aflat la limita între cele două categorii de formați:

- (7) „Eu am fost *cvasi-mulțumit* de Service. Sigur, service-ul AMG este departe de a fi de nota 10” (forum.softpedia.com /29.03.2007)
- (8) „Sunt *cvasi mulțumit*, viteză, stabilitate, neîntrerupere semnal...” (tpu.ro/5.03.2012)
- (9) „Sunt printre noi și au chip *cvasiuman*” (psychonihil.wordpress.com/29.08.2014)
- (10) „*Cvasiunanimitate* la Senat” (cursdegovernare.ro/16.02.2016).

Se desprinde din exemplele (7–8) un criteriu de observare a creșterii frecvenței și a transformării unui element de compunere în bun intern al limbii, acela al combinării

lui cu lexeme din vocabularul fundametal, nu doar cu elemente ale vocabularului științific, ceea ce dă naștere la cuvinte care sunt mai ușor descifrabile semantic pentru vorbitori și care au caracterul unor formații ad-hoc cu intenții expresive. Dimpotrivă, dacă elementul de compunere se combină doar cu un alt element de compunere neologic, din vocabularul științific, dă naștere la cuvinte greu de înțeles pentru vorbitori, fără a afla din dicționare sensul etimonului indirect; aceste elemente de compunere au mai puține șanse de a da naștere la compuse pe teren românesc.

Elementele de compunere mai puțin cunoscute de vorbitori se pot observa și prin ortografierea lor cu cratimă, ca și cum ar fi vorba de compuse neasimilate suficient. DOOM2 (2005) recomandă această ortografie doar pentru cuvinte nou intrate în limbă; ea nu este permisă pentru prefixe oricât de neologice. În exemplele de mai sus, se găsesc toate situațiile posibile: *cvasi-* este scris cu cratimă (7), legat (9–10) și ca element independent (8). Iată alte exemple în care găsim ocurențe ale lui *cvasi-* alături de cuvinte din vocabularul fundamental, cu (12) sau fără (11) intenții expresiv-ironice:

(11) „O *cvasi*-stea (numită și stea-gaură-neagră) este un tip teoretic de stea cu dimensiuni masive. *Cvasi-stelele* sunt un fenomen caracteristic Universului timpuriu” (ro.wikipedia.org/)

(12) „Partid *cvasi*-necunoscut, face congres național la Cluj” (actualdecluj.ro/5.11.2015)

(13) *cvasidelict* s. n. (Jur.) „Fapt ilicit care, comis fără intenția de a vătăma, cauzează totuși o daună” (MDA I, 2001).

Cele mai multe astfel de cuvinte formate cu elementul de compunere *cvasi-* sunt termeni din limbajul cotidian, creații personale cu intenții expresive. Dar pot exista printre ele și termeni științifici, cum ar fi termenul astronomic din (11) sau termenul juridic din (13).

Dicționarul sus-citat, deși face parte din familia dicționarelor academice, nu ia în considerație principiul lexicografic clasic de a include doar formanți care au dat naștere la cuvinte cu origine internă certă. El include numeroase elemente de compunere, deoarece include lista de cuvinte a ediției a treia a dicționarului de neologisme (DN³ 1978).

O altă manifestare sau consecință a faptului că vorbitorii nu cunosc foarte bine sensul unui element de compunere pe care îl utilizează este faptul că apare în construcții pleonastice. Exemplul următor este de pe un site care asigură corectarea automată a greșelilor de limbă română. Adverbele *aproape* și *cam* au același sens cu elementul de compunere *cvasi-*, deci programul recomandă eliminarea adverbilor din vecinătatea compusului cu *cvasi-*.

(14) „Category: Pleonasme (ID: CAT9) Incorrect sentences that this rule can detect: Acest artist este aproape *cvasicunoscut*. Acest artist este cam *cvasicunoscut*. Correction suggestion: *cvasicunoscut*.” (community.languagetool.org/).

5. TRANSFORMAREA UNOR ELEMENTE DE COMPUNERE ÎN CUVINTE AUTONOME ALE LIMBII

În citatele anterioare se poate observa cum *afro* începe prin a fi un element de compunere care se referă la popoare și țări de pe continentul african sau din America de proveniență africană, ori la persoane cu origine etnică în mai multe continente; el se transformă în compus ad-hoc referitor la stilul unui dans, care pare să aparțină mai multor spații culturale distincte. Datorită utilizării frecvente, devenind „la modă”, tinde apoi să devină un cuvânt independent.

La fel de ușor și alte elementele de compunere se autonomizează și devin cuvinte de sine stătătoare. Nu este un fenomen nou întâlnit, la fel a evoluat mai demult elementul de compunere *auto-*, dar în limbajul contemporan fenomenul se petrece nu izolat, ci frecvent și cu mare ușurință.

Este un fenomen care apare atunci când anumite elemente sunt repetate frecvent, sunt la modă, ca un fel de tendință spre economia limbajului, spre abreviere, manifestată la început în limbajul colocvial sau în comunicarea social-media: *afro*, *cardio*, *bio*. Exemple:

- (1) „Așadar, o Barbie cu o coafură *afro* și trăsături de mulatră nu va avea niciodată succes la public” (divahair.ro/2.05.2015)
- (2) „Este foarte important să-ți faci timp pentru exerciții *cardio*. Dacă dorești **cu** adevărat să pierzi în greutate este ideal să începi cu un antrenament intens” (machomen.ro/29.08.2016)
- (3) „În magazinul online putem comanda alimente 100% naturale și *bio* cu livrare rapidă” (info-portal.ro/articol/alimentatia-bio/2014)
- (4) „Alimentele *bio* ce provin din agricultura *bio-ecologică*, ne mențin sănătoși și ne protejează de acțiunea dăunătoare a ingredientelor chimice” (info-portal.ro/2014).

În exemplul (4), putem observa cum trecerea se face prin contexte în care *bio-* apare atât ca element de compunere cât și ca un cuvânt autonom, ca și cum s-ar abrevia una dintre utilizări, pentru economia limbajului.

În Ciobanu și Hasan 1970, se discută despre transformarea unor elemente de compunere în cuvinte independente, de exemplu *auto*¹, care din elementul cu origine indirectă în gr. *autos* „el însuși” cu sensul „sine însuși”, în cuvinte ca *autocunoaștere*, *autogrefă*, formează un nou element, omonim, *auto*², cu sensul „vehicul cu autopropulsie”, în cuvinte ca: *autobasculantă*, *automacara*, *autotren*, iar apoi se transformă în cuvânt independent: *conducător auto*.

Dar acest element de compunere are și el o evoluție în dinamica limbii contemporane. În citatele următoare (5–6) se află două cuvinte relativ nou formate cu *auto*²:- *autostop*, *autostopist*. Practica de a călători cu cineva care are loc liber în mașina personală și de a împărți costul a devenit aproape instituționalizată, făcând obiectul de activitate al unor site-uri cu anunțuri și grupuri în social-media.

- (5) „De ce cu *autostopul* este cel mai ieftin să călătorești prin țară, plus cele mai importante platforme de *autostop* pe care le poți folosi cu încredere” (laurentiumihai.ro/)
- (6) „*Autostopiști* din toată țara, uniți-vă!” (hailabord.ro/25.07.2012).

La fel ca *auto-* se formează din elementul de compunere *moto-* -*motor*, cuvântul autonom *moto*, cu sensul de „1. motorizat, 2. motocicletă”. Exemple:

- (7) „As dori să vorbesc cu mămici care au copii cu retard *psihomotor* sau cu oricine care știe ceva de acest diagnostic” (copilul.ro › forum/10.07.2007)
- (8) „Pensiunea *Motorom* din Zărnești a găzduit în weekend-ul 19–20.11.2016 ședințele anuale ale comisiilor la ramurile *Motocros* și Tot Teren” (frm.ro/motocros)
- (9) „Poate fi vorba de un retard *psihomotor*? Dacă îl ține cineva de ambele mânuțe merge, dar dacă este lăsat singur începe să tremure și devine nesigur” (romedic.ro/forum/14.02.2010)
- (10) „Componenta și destinația punctelor de comandă ale Brigăzii Infanterie *Moto* [Titlu]” (student-militar.ucoz.ro 30.12.2012)
- (11) „Spaniolul Jorge Lorenzo (Yamaha) a câștigat duminică Marele Premiu al Valenciei la *Moto GP*, clasa regină a motociclismului vitează” (agerpres.ro/ 13.11.2016)

În exemplele (7–9) găsim elementul de compunere *moto-*, -*motor* (cu variante inițială și finală), cu originea în lat. *motor* „care se mișcă”. În (10) este vorba de infanteria modernă, care se deplasează cu ajutorul transportoarelor blindate și are în dotare numeroase vehicule; *moto* este aici o abreviere pentru „motorizat”. În (11) este vorba despre o cursă de motociclete, deci *moto* abreviază acum cuvântul „motocicletă”, ori „motociclism”. Descifrarea sensului unor astfel de elemente independente devine contextuală.

Am putea remarca faptul că în perioada contemporană acest fenomen se extinde și devine mai dinamic, se produce extrem de ușor, prin abrevierea unor cuvinte des utilizate.

Foarte des este utilizat drept cuvânt independent elementul de compunere *meteo*.

- (12) „Prognoza *meteo* pentru această seară: întuneric. Va continua să fie întuneric în cursul nopții, cu lumină difuză peste tot până dimineată” (citatepedia.ro/17.03.2016)
- (13) „Dețin, din 2008, o stație meteo Davis Instruments. Datele meteo furnizate sunt publice și disponibile pe câteva site-uri de specialitate” (astronomy.ro/forum/19.05.2014)

Nu doar elementele „la modă” pot deveni independente, ci, ocazional, orice element poate fi supus aceluiași procedeu de autonomizare. În exemplele următoare, vom observa ortografierea cu (15) și fără cratimă (14) a elementului de compunere *pneumo-*, apoi autonomizarea lui într-o denumire comercială pentru un medicament (16).

- (14) „Este o unitate sanitară cu paturi de *pneumoftiziologie* ce a luat ființă în anul 1963, iar în anul 2002 primește denumirea de Spitalul de *pneumoftiziologie* Sf. Ștefan” (pneumosfstefan.ro/)

- (15) „Dr. Sîrbu Liliana, medic primar pe specialitatea *pneumo-ftiziologie* la Policlinica ‘Providența’, ne ajută să înțelegem ce este tuberculoza pulmonară” (providentamedical.ro)
 (16) „*Pneumo 23* este un vaccin pneumococic polizaharidic, soluție injectabilă în seringă preumplută” (csid.ro/3.12.2015)

La fel se petrec lucrurile și cu *neuro-*, care ajunge să fie nu numai un termen medical (17), dar și psihologic (18) și apoi chiar de informatică (19).

- (17) „Distonia *neurovegetativă* este o formă de nevroză manifestată printr-o multitudine de simptome aparent fără nici o legătură unele cu altele.” (gds.ro/Sanatate/20.08.2010)
 (18) „Programarea *neuro-lingvistică* este un ansamblu coordonat de cunoștințe și practici din domeniul psihologiei.” (ro.wikipedia.org/11.04.2016)
 (19) „Rețele *Neuro-fuzzy* cu *auto-organizare* pentru sisteme de reglare adaptivă. (Revista română de informatică și automatică, rria.ici.ro/ria2003_4)
 (20) „*Neuro optimizer*, 60 capsule. Asociere de ingrediente ce oferă proprietăți superioare pentru îmbunătățirea stării emoționale, a memoriei, concentrării și atenției. (secom.ro)
 (21) „Malpraxis la *Neuro Iași*” (adevarul.ro ›27.06.2012)

Se pot observa în exemplele de mai sus din nou toate cazurile, ortografierea cu cratimă, scrierea legată de cuvântul următor sau prezența ca element independent (20–21), care în general abreviază termenul medical, *neurologic* sau de *neurologie*. În (19) găsim și o ocurență a elementului de compunere *auto*¹.

Un alt cuvânt „la modă” este *eco*, provenit din *ecologic*, făcând parte din aceeași familie tematică cu *bio*. El se referă la mediul favorabil vieții. Datorită folosirii frecvente, se transformă în cuvânt independent, adjectiv invariabil.

- (22) „*Eco*-Rom Ambalaje deschide oficial sezonul aventurii printr-o nouă serie de activări în Laboratorul Verde al Reciclării!” (colecteazaselectiv.ro)
 (23) „Fosele septice de tip *Eco* sunt unități de tratare primară, gen anaerob, a apelor reziduale care provin din instalațiile sanitare civile sau industriale” (eco-tad.ro/)
 (24) „*Eco Clean* - spălătorie curățătorie chimică *ecologică*, a dezvoltat parteneriate solide și de lungă durată cu mulți dintre clienții săi” (ecoclean.ro)
 (25) „Combustibil alternativ. Volkswagen Golf hibrid și electric în România: ambele versiuni *eco* pornesc de la 37.000 de euro” (ecomagazin.ro/ 28 iulie 2015)
 (26) „Mașini electrice hibride plug in. Topul celor mai vândute modele *eco* pe plan mondial” (ecoprofit.ro › 2.12.2015)

Transformarea elementului de compunere *eco-* din cuvintele familiei lui *ecologic* s-a produs după model american. Cuvântul autonom *eco* se aplică tuturor acțiunilor, obiectelor, produselor care au legătură cu protecția mediului, ca urmare a studiilor făcute la finele secolului trecut privind degradarea mediului, care va putea deveni în viitor improprie vieții. În citate ca (24) găsim atât cuvântul independent cât și elementul de compunere în componența lui *ecologic*. Se poate remarca, de asemenea, prezența lui *eco* în numele unor firme și al unor produse (22–24).

6. TRANSFORMAREA ÎN CUVINTE INDEPENDENTE A PREFIXELOR

Un fenomen și mai interesant este autonomizarea și transformarea în cuvinte a unor prefixe, cum ar fi *super*, devenit tic verbal pentru multe persoane. Acest fenomen este legat de dificultatea distingerii între elemente de compunere inițiale și prefixe, despre care am discutat în cap. 1 (vezi citatele 1.1-2). Prefixele sunt provenite din cuvinte funcționale, de obicei prepoziții. Prefixele pe care le vom discuta mai jos sunt adverbe cu care se formează gradul de comparație superlativ absolut. Din această clasă cu sens dependent de al cuvântului la care se atașează, evoluează spre adjective sau adverbe care au sensul independent de a evalua emoțional-pozitiv cuvântul pe care îl determină.

Cuvântul nou format este folosit mai ales în limbajul vorbit familiar pentru a exprima satisfacția, uneori apare în răspunsuri scurte ca unic constituent al unei propoziții exclamative.

Super- este preluat din vocabularul cotidian al tinerilor pentru denumirea unui festival de film (1), desigur cu intenția stilistică de a demonstra cât este de popular printre adolescenți evenimentul. În (2), prefixul este ales pentru denumirea unui serviciu oferit clienților (un tip de abonament pentru telefoane mobile).

- (1) „*Super* e un festival care difuzează filme regizate de adolescenți, tineri cu vârste cuprinse între 14 și 19 ani, care nu au intrat încă la facultate” (superfestival.ro/2016)
- (2) „Abonamentele *Super Red* îți aduc SMS-uri și minute nelimitate” (vodafone.ro)
- (3) „Cl mai mic preț din Europa. Livrare gratuită. Televizoare, laptopuri, monitoare, telefoane. Cea mai bună ofertă” (superocazii.ro/)
- (4) „Click pentru a juca jocul *Super* baloane acum” (jucati.ro/)
- (5) „Cu o echipă de DJ care mai întâi s-au cunoscut ca prieteni și apoi au devenit colegi, *Super FM* a devenit în scurt timp unul dintre cele mai ascultate posturi de radio” (superradio.ro/)

Dacă vom urmări pe internet traiectoria acestui nou cuvânt, încadrabil în clasa adjectivelor, vom observa că predomină atestările în limba engleză, deci în limba română este un anglicism; el a fost preluat împreună cu diverse reclame, precum cea din exemplul (2), traduse din limba engleză fără a mai traduce și cuvântul respectiv, care este suficient de transparent, valoarea lui de superlativ fiind mai veche în limbă. Reclamele (3–5), ca și cea de la (1), sunt create pe teren românesc, pe când (2), fiind vorba de o firmă internațională, traduce probabil o ofertă făcută în mai multe țări. Remarcăm în (5) și abrevierea *DJ*, un alt anglicism mai vechi, cu sensul „disk-jockey”.

După cum am arătat, este inadmisibilă despărțirea unui prefix de cuvântul prefixat prin linioară. Totuși, în cazul lui *super-* găsim atestări pentru această ortografie, ceea ce arată că vorbitorii nu sunt conștienți de faptul că este un prefix și în același timp reprezintă o etapă spre transformarea lui în cuvânt independent.

(6) „*Super*-ofertă de la Patriarhie: Polițe RCA cu Doamne ajută!” (stiripesurse.ro/21.08.2016)

(7) „România – Polonia: *Super*-ofertă la Winmasters, pariezi și nu riști pierderea banilor!” (cancan.ro/11.11.2016)

Mai puțin răspândit, dar creat în același mod dintr-un prefix cu sens superlativ, anterior lui *super*- este *extra*, pe care îl citează chiar Avram (1978), în (8). Tot în tratatul de *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. II (Avram 1978) se mai arată că unii lingviști (Meyer-Lubke 1895: 617; Grevisse 1969: 96) clasifică prefixele în separabile și inseparabile.

(8) „prefixe ca *extra*- care pot evolua spre folosirea independentă, adjectivală: mazăre *extra*” (Ciobanu și Hassan 1970: IX)

(9) „De exemplu, *Extra* Simplu IFN oferă creditul de consum pentru nevoi personale” (zub.ro/17 nov. 2014)

(10) „*Extra* credit *super* simplu” (credite-nebancare.com/12.03.2015)

(11) „Reînnoiește-ți abonamentul acum și ai *extra* reducere la orice telefon” (telecom.ro)

(12) „Televizoare *Ultra* HD cu prețuri începând de la 1799 lei. Rate online” (mediagalaxy.ro)

Putem observa în reclama de la (10) prezența a două cuvinte provenite din prefixe separabile. În ce privește prefixul separabil *ultra*- (12), acesta se găsește și în nume proprii: *Ultra* Med., Revista *Ultra* etc.

Unele prefixe separabile pot da naștere la derivate. De pildă, prefixul *ultra*- este baza de derivare pentru adjectivul *ultr(a)ist* și substantivul *ultraism*.

(13) „De la poemele *ultraiste*, *ultraismul* fiind un curent de avangardă, influențat de dadaism ... la povestirile sale fantastice cu tentă de mister” (Șerban, 2016)

(14) „*Ultraísta*”, își împrumută numele dintr-o mișcare literară de avangardă, de orientare suprarrealistă, din Spania interbelică – *ultraismul*” (artactmagazine.ro/5.12.2012)

(15) „Și modernismul ce a mers până la *ultraismul* din «Lotopeme», au fost modalități artistice reprezentative ale vremii lor” (mediafax.ro/16.04.2014)

În ce ne privește, considerăm că *extra*- din cuvinte ca *extrauterin*, *extraterestru*, unde sensul formantului este acela de „în exterior” și nu de superlativ, poate fi considerat un element de compunere omonim cu prefixul. El are și varianta *extro*:- *extrovertit*, *extroversiune*.

(16) „Statistic, jumătate din populație este introvertită, jumătate este *extrovertită*.” (urbanlifestyle.ro/8.06.2015)

(17) „Sarcina *extrauterină* complică aproximativ 1% din totalul sarcinilor clinice” (contraboli.ro/ginecologie/ 2.02.2014)

(18) „Introversiune versus *extroversiune* în lumea modernă. Am depistat un site cu informații foarte interesante, practice.” (altjurnal.blogspot.com/18.02.2013)

7. ORGANIZAREA CUVINTELOR „LA MODĂ” ÎN FAMILII DE CUVINTE

7.1. FAMILII DE CUVINTE LEGATE DE INFORMATIZAREA VEȚII COTIDIENE

Un cuvânt compus este format din mai multe rădăcini, este încadrabil în mai multe familii. Elementele de compunere, fiind autosemantice, sunt, fiecare dintre ele, rădăcini, știut fiind că un cuvânt compus este încadrabil în atâtea familii de cuvinte, câte elemente autosemantice intră în componența lui.

Una dintre cele mai răspândite domenii științifice în lumea contemporană este cibernetica, o știință care are ca obiect studiul matematic al legăturilor, comenziilor și controlul în sistemele tehnice și organisme vii, din punct de vedere al analogiilor formale (DE 1993–2009). Etimologic, provine din gr. *kybernetes* „cârmaci, cârmă”. Termenul este folosit în Grecia Antică și în Franța cu sensul „artă a guvernării”. El nu poate fi găsit în dicționarele de elemente de compunere, deși se comportă ca un astfel de formant, obținut prin abrevierea cuvântului, care se termină în *-r*, un sunet eufonic, probabil din această cauză având rar nevoie o vocală de legătură: *cybero-*. Se ortografiază atât cu *i*, cât și cu *y*. Putem considera că este un element de compunere provenit dintr-un cuvânt al limbii, prin abreviere, după ce a migrat dinspre periferia vocabularului, din zona termenilor științifici, înspre vocabularul fundamental.

Datorită informatizării tuturor domeniilor de activitate, acest element de compunere dezvoltă o impunătoare familie de cuvinte. Desigur, în acest fel, vorbitorii se familiarizează rapid cu sensul termenilor înrudiți: *cyberadicție* „dependența față de internet”, *cyberatac* „atac împotriva unei rețele de computere”, *cyber-conflict*, *cibercriminală* (DCR³ 2013), *cibercriminal*, *cibercriminalitate*, *ciberfeminism*, *ciberhondrie*, *ciberhondru*, *ciberinfractor*, *ciberinfracționalitate*, *ciberinfracțiune*, *cibersecuritate*, *cibersex*, *ciberspațiu*, *cibersuicid*.

La *ciborg* „organism cibernetic”, cuvânt internațional, elementul de compunere este abreviat și mai mult, *ciber-* devine *cib-*.

(1) „Episcopii vor încerca să învețe cum să combată amenințarea hackerilor, prin sfaturile primite din partea unui hacker din Elveția și a unui expert în *cibercriminală* al Interpolului” (ftr.ro./11.11.09)

(2) „*Cibercriminalitatea* este un fenomen în continuă extindere de care noi, utilizatorii de Internet, trebuie să fim conștienți” (agora.ro/26.11.2009)

(3) „Povestea constituirii *ciberculturii* trimite înapoi, în trecut, la eposul unificator al ciberneticii” (aol.ro/netologie/05.2002)

(4) „Noțiunea însăși de *cyberfeminism* este o combinație care reflectă cuplarea mișcării feministe cu știința ciberneticii, feminismul aflându-și un nou topos de manifestare și extindere în environment-ul computational” (Observator.cultural, 11.12.2001, ap. DCR³, 2013)

(5) „Trebuie să știți că acesta este un sindrom și se numește *ciberhondrie*, adică obsesia căutării simptomelor pe internet” (viptim.ro/3.09.2015)

- (6) „*Ciberhondrul*, pacientul îmbolnăvit de internet și de clinicile virtuale” (rotundu.wordpress.com/06.05.2011)
- (7) „*Ciberinfractorii* creează foarte multe aplicații malware, încercând mereu să profite de tendințe” (descopera.ro ›18/05.2012)
- (8) „*Cyber-infracționalitate*. La cererea companiei conduse de Bill Gates, poliția bulgară a arestat opt persoane implicate într-o operațiune internațională” (ro/stiri/24.01.2006)
- (9) „Echipa FBI ce se ocupă de *infracțiuni cyber*, condusă de agentul special FBI Avery Ryan, lucrează la rezolvarea unor cazuri complicate” (axn.ro/programe/csi-cyber)
- (10) „*Cyber-infracțiunile* depășesc drogurile” (a1.ro/lifestyle/gadget/ 07.09.2011)
- (11) „Azi începe la Milano procesul a 26 de *cyberpiraiți* români și italieni” (adevarul.ro/29.11.2007)
- (12) „Jocul Pokemon Go ar putea avea niște probleme grave de *cibersecuritate*” (agerpres.ro/21.06.2016)
- (13) „*Ciborgii și cibersexul* de Alexandru Ciolan” (ziarul.de.duminică/19-25.08.2011)
- (14) „*Cibersexul și cibersuicidul*” (Extras din volumul *Dependența de computer, de jocuri, de nicotină*, Ed. Sophia, 2014, ap. crestinortodox.ro/morala)

Familia de cuvinte este în creștere, nu a fost epuizată prin aceste exemple. De observat tendința de re-autonomizare a cuvântului abreviat *cyber*, devenit element de compunere. Deși este frecvent scris fără cratimă, ortografia cu cratimă nu lipsește. În (8–9) se poate observa inversarea celor două componente ale cuvântului, *cyber-infracțiune* și *infracțiune cyber*.

Se poate observa că, spre deosebire de o familie de cuvinte derivate, care cunoaște un număr redus de sufixe și prefixe active, frecvente, o familie formată prin compunere este practic nelimitată, oricare cuvânt al limbii putând să se combine cu cuvântul rădăcină. Am putea inventa cuvinte ca: *cyber-violență*, *cyber-căsătorie*, *cyber-câmp*, *cyber-food* etc. După ce am combinat aleator aceste cuvinte, am găsit:

- (15) „*Cyber-violența*, numită de asemenea *cyber-bullism*, este o violență manifestată printre copiii de aceeași vârstă, și are la bază utilizarea unor funcții ale Internetului” (securitate-online.ro/10.2015)
- (16) „Mii de adrese percheziționate de *cyber-polițiști*” (jurnalul.ro/stiri 19 sept. 2016)
- (17) „Putem vorbi, fără teama de a fi ridicoli, de o *ciber-sociologie*, ~*antropologie*, ~*politică*, ~*conomie*, ~*cunoastere*, ~*literatură* și ~*artă*, pentru ca în final să ne curățăm adâncul sufletesc murmurând o *ciber-rugăciune*. Prin urmare, se pare ca am putea alipi particula *ciber* la orice termen și concept” (Obs. cult. 2.04.2002, ap. DCR³, 2013).

Citatul (17) conține o lungă listă de termeni în care elementul de compunere discutat a fost înlocuit cu o tildă, așa cum se procedează în unele dicționare. Un alt element de compunere din aceeași sferă tematică și care a luat naștere în același fel este *net*, provenit prin abreviere de la *internet* și folosit intens ca un cuvânt independent în expresii ca (*a sta pe net*, *găsit (luat) de pe net*).

În (18) găsim, în adresa site-ului termenul *netologie*, format cu un element de compunere obținut de la acest cuvânt independent prin adăugarea vocalei de legătură *o-*.

(18) „*Netologie Ciber-identitatea: este posibilă detașarea de corp?*” (atelier.liternet.ro/10.05.2008)

(19) „*Vorbim demult despre netizens, despre cybersocietate*” (atelier.liternet.ro/6.06.2008).

Am extras cuvinte din două articole de pe același site. Putem observa și numele acestuia, *liternet*, unde *-net*, fiind element final de compunere, nu mai are nevoie de vocala de legătură. Alte cuvinte interesante sunt *netizens* care este format din *net-* + *citizens* „cetățeni ai netului” care formează o *cibersocietate*, care nu este identică cu societatea reală. Pentru comunicare, ei își construiesc o *ciberidentitate*, diferită de identitatea din lumea reală.

(20) „*Childrenets*, copiii mai mult ai cyberspațiului decât ai părinților, simțeau că s-a dus unul de-ai lor” (Gândul, 29.06.2009, ap. DCR³ 2013).

În (20), un cuvânt cu aspect englez este introdus în limba română, fiind o creație personală, nu au fost găsite alte atestări, cu intenția expresivă de a sublinia dependența copiilor de net și faptul că ea îi izolează de părinți și îi integrează într-un grup social distinct.

7.2. FAMILIA DE CUVINTE A REÎNTOARCERII LA NATURĂ

S-ar părea că, pe lângă moda informatizării vieții cotidiene, după ce omul își creează o existență și o personalitate virtuală, diferită de cele reale, el ajunge la conștiința faptului că îndepărtarea de real, de natură este sursa unor grave îmbolnăviri și dispariției, și astfel se creează moda contrară, a repudierii artificialului, a reîntoarcerii la biologic.

Am văzut în cap. 5., exemplele (5.3-4) că elementul de compunere *bio-*, sub influența modei și a frecvenței utilizării, devine cuvânt autonom, care se comportă ca un adjectiv invariabil pe lângă cuvântul cu care anterior era compus. Pe de altă parte, acest element de compunere dezvoltă o mare familie lexicală: *bioactiv*, *bioadeziv*, *bioastronautică*, *biobucătărie*, *biocafea*, *biocarburant*, *biocibernetică*, *biocombustibil*, *biocompatibil*, *bioclimatic*, *biocosmetică*, *biodegradabilitate*, *biodinamic*, *biodisponibil*, *biodiversitate*, *bioeconomic*, *bioelectric*, *bioenergetic*, *bioenergoterapie*, *bioetanol*, *bioetic*, *biofarmaceutic*, *biofilmografie*, *biofitotron*, *bioflavonoid*, *biogaz*, *biogenerator*, *biogeneză*, *bioglass*, *biografie*, *biografist*, *bioinformatică*, *bioinginer*, *bioinginerie*, *bioîngrășământ*, *bioluminescent*, *biomagnetism*, *biomasă*, *biomatematică*, *biomaterial*, *biomedical*, *biomedicină*, *biometrie*, *bionică*, *bionutriționist*, *biopatologie*, *biopesticid*, *biopic*, *bioplast*, *bioplastic*, *biopolimer*, *biopreparat*, *bioproteza*, *biorafinărie*, *biorezonanță*, *bioritm*, *biosatelit*, *biosenzor*,

biosferă, biosinteză, biostatistică, biostimulator, biostructură, biosubstanță, biotehnician, biotelemetrie, bioterapie, bioterorism, biotină, biotop, biotrofic, biotron, biovit (DCR³, 2013).

Vom verifica dacă acești termeni din dicționarul citat (am omis unele derivate) au continuat în ultimii ani să existe și să fie utilizați frecvent în limba română sau au fost uitați.

- (1) „Sticla *bioactivă* ar putea mări în mod substanțial durata medie de viață a amalgamului folosit, în prezent limitat la circa șase ani” (miscareaderezistenta.ro/sanatare/28.12/2015)
- (2) „Pentru a înțelege cum contaminanții traversează variatele nivele trofice ale ecosistemului trebuie cunoscut potențialul de *bioacumulare* al acestora” (docslide.it/14.10.2015)
- (3) „Oferte de preț avantajoase pentru *bio bucătărie* rapidă și dressinguri” (depozitbio.ro/)
- (4) „Doctorul în filosofie și magistrul în *biocibernetică*” (sputnik.md/9.08.2016)
- (5) „*Bioconcentrarea* – procesul din care rezultă într-un organism o concentrație mai mare a unei substanțe decât concentrația acesteia în mediul înconjurător din care a fost preluată” (docslide.it/14.10.2015)
- (6) „Un nou gel termosensibil și un *bio-adeziv* fac posibilă reconectarea vaselor de sânge rupte.” (stiintasitehnica.com/30.08.2014)
- (7) „Prospectul pentru *bio cafea* instant din orz” (remediu.ro/12.10.2016)
- (8) „Furnizorii de carburanți vor trebui ca, de la 1 ianuarie 2014, să introducă pe piață numai motorină cu un conținut de *biocarburant* de minimum 6%” (capital.ro/14.12.2013)
- (9) „Protezele *biocompatibile* 3D, cercetate într-o serie de studii comune” (ziardecluj.ro/25.02.2014)
- (10) „*Bio cosmetica* cu ingrediente de origine naturale” (makler.md/16.11.2016)
- (11) „Caracteristici și beneficii. Grad înalt de *biodegradabilitate*” (molromania.ro/30.03.2016)
- (12) „Adevărul adevărat despre compoziția alimentelor: *Biodisponibilitate* și *biotransformare*” (umblat.ro/14.05.2016)
- (13) „Curs *bioenergoterapie* terap. Sorinel Balan / Anatecor - Asociația Națională De Terapii Complementare din România” (etrigger.com/event/cluj/23.10.2016)
- (14) „Mănușa *bionică* nu este singura invenție uluitoare a profesorului” (jurnalul.ro/10.05.2016)
- (15) „Superalimente macrobiotice: Gomasio cu susan negru *bio produs* macrobiotic este un condiment originar din Japonia” (biorganicbubu.ro)
- (16) „*Biotronul* nu este nou, dar este într-o stare foarte bună de utilizare” (olx.ro/oferta/biotron-zepter/20.08.2016)

După o verificare superficială, se pare că acest element de compunere la modă își păstrează productivitatea și după data investigațiilor făcute de autorii DCR³. Am remarcat că elementul de compunere *bio-* a devenit cuvânt independent în multe din combinațiile preentate în DCR³ ca unitare: *bio bucătărie*, *bio cafea*, *bio cosmetică*, *bio produs* (3, 7, 10, 15) elementul de compunere *bio-* a devenit

adjectiv invariabil care însoțește cuvântul cu care era compus, ca un determinant, așa cum am văzut în cap. 5.

Au fost găsite cuvinte care nu sunt în lista extrasă, cum ar fi *bioacumulare*, *bioconcentrare*, *biotransformare* (care se referă la contaminarea cu radiații). Cum am arătat în capitolul anterior, familiile de cuvinte formate în jurul unui element de compunere sunt mult mai vaste decât cele create prin derivare și se pot îmbogăți nelimitat. Nu au fost găsiți unii termeni ca: *bioastronautică*, *bionician*. Ei apar numai în dicționare și în citate în alte limbi, ca dovadă că nu au pătruns solid în limba română, probabil pentru că se referă la specializări care nu sunt populare sau nu există la noi. Putem observa tendința unor elemente de a forma famiii mai numeroase de derivate: *biodisponibilitate*, format de la *biodisponibil*.

O ultimă observație este aceea că tendința spre informatizare și cea spre reîntoarcere la natură nu sunt opuse, ci destinate să echilibreze personalitatea umană. De aceea nu este de mirare că avem compuse care se pot încadra în ambele domenii, cum ar fi *biocibernetică* (4), *bionic* (14).

8. CUVINTE INDEPENDENTE ALE LIMBAJULUI CARE DEVIN ELEMENTE DE COMPUNERE

Așa cum anumite elemente de compunere și prefixe detașabile au tendința de a deveni cuvinte independente ale limbii, găsim și fenomenul invers, cuvinte independente ale limbajului au tendința de a-și pierde independența și de a se transforma în elemente de compunere, primind sau nu o vocală de legătură caracteristică, -o, -i.

În capitolul anterior, am studiat două astfel de cuvinte, *cyber-* și *-net*, ambele obținute prin abreviere, care este, în limba contemporană, un procedeu intern de formare a cuvintelor. Dintre cele două cuvinte, *ciber-* pare perfect transformat în element de compunere, nu am găsit decât un citat (7.9) în care apare despărțit, fără a fi sudat cu alte cuvinte sau elemente de compunere. Elementul *neto-*, *-net* (care în engleză are sensul plasă, deci *internet* ar însemna o structură de relații cu noduri între ele) este folosit deseori independent și formarea de cuvinte cu acesta este încă într-un stadiu incipient.

În cap. 2. (2.11-17) am discutat despre elemente de compunere formate din cuvinte ale limbii care desemnează naționalități, popoare, rase, continente. Tot acolo am urmărit transformarea în elemente de compunere a unor cuvinte cu circulație internațională ca *acid*, *medical*, *mim*. Pentru acestea, probabil, există un model al transformării lor în elemente de compunere preluat din vocabularul internațional.

Un alt cuvânt care tinde să devină element de compunere, în relație cu interdicția legală la adresa șoferilor de a nu conduce sub influența lui, este *alcohol*. Un cuvânt mai vechi intrat în uz este *alcoolemie*, format cu elementul de compunere final *-emie*, *-hemie* care provine din gr. *haima* „sânge, lichid sanguin”.

Compuse ca *glicemie*, *septicemie* etc. au sensul glucoză, infecție „în sânge”. Deși este vechi în uz, totuși sensul „alcool în sânge” al lui *alcoolemie* nu este suficient cunoscut nici de așa-ziși specialiști care fac reclamă produselor de verificare a concentrației de alcool în sânge și se exprimă în următorul mod pleonastic:

- (1) „Nu va fi nicio creștere apreciabilă a *alcoolemiei* în sânge, dar orice înghițire peste această rată va duce la un conținut crescut al *alcoolemiei* în sânge” (alcooltester.ro/)
- (2) „Se consideră că ceea ce se desemnează în mod comun sub numele de alcoolism, este o *alcoholomanie*, expresie a unei personalități anormale” (high-health.info)
- (3) „*Alcoolmobilele*. Guvernul brazilian a semnat cu reprezentanții industriei naționale de automobile un acord prevăzând producerea în perioada 1980–1982 a 900000 vehicule funcționând pe bază de alcool” (Scânteia, 21.09.1979, ap. DCR³, 2013)
- (4) „Șoferul de taxi angajat să transporte de la aeroport la hotel participanții suflă în *alcoolscop* de fiecare dată când pornește la drum și spune că așa îi cere fișa de post, firma de taxi și legea.” ([youtube.com/26.05.2014](https://www.youtube.com/watch?v=26.05.2014))
- (5) „Astfel, conform noilor prevederi, șoferii ce refuză să treacă testul *alcoolscoptic* ar urma să fie sancționați cu o amendă de până la 1.200 lei” (autoexpert.md/20.10.2015)
- (6) „A prezentat documentele pe care polițiștii i le-au cerut, iar aceștia au observat prezența halenei alcoolice și l-au pus să sufle în *alcooltest*” (monitorulvn.ro/24.09.2016).

În (2), observăm prezența vocalei de legătură *o-* în compusul cu *-manie*. De cele mai multe ori, *alcohol-* nu prezintă vocală de legătură. Totuși, prezența lui în unele compuse certifică transformarea cuvântului independent în element de compunere. Compusul din (3) nu a mai fost găsit decât în texte în limba franceză. Probabil, apariția lui în limba română a fost episodică, a ieșit din limbă la fel de repede precum a intrat, cauza fiind dispariția obiectului pe care îl desemna (renunțarea la tehnologia prin care se alimentau automobile cu alcool).

În (4–6) găsim mai multe denumiri ale dispozitivelor prin care, potrivit legii, se verifică alcoolemia conducătorilor auto. Desigur, nici familia de cuvinte a acestui nou element de compunere nu a fost epuizată aici.

Iată și câteva alte exemple. Din cuvântul autonom *film* se obține elementul de compunere *filmo-*. Compusul *filmografie* (7) are sensul „biografie a unui cineast, studiou”. De la cuvântul independent *nutriție* se formează elementul de compunere *nutrițio-* cu care se denumesc o nouă specializare în domeniul medicinei, *nutriționist* (8). Din cuvântul independent (compus la rândul lui) *bioritm*, prin adăugarea unui *o-* final, se obține un element semidependent, *bioritmo-*, pe care îl recunoaștem în compusul *bioritmogramă* (9). Din aceeași sferă tematică, de la cuvântul independent *bioenergie* se obține elementul de compunere semidependent *bioenergo-*, pe care îl regăsim în compusul *bioenergoterapeut* (10).

Icoană, sau neologismul *icon* (gr. *eikon* „chip, icoană”) sunt cuvinte independente, care prin adăugarea vocalei de legătură formează elementul semidependent *icono-*, combinat cu *-clast*, *-clastie*, *-clasm*, element de compunere final (a cărui formă variază după partea de vorbire) provenit din gr. *klasma* „a distruge” (11–12).

- (7) „*Filmografia* este asemenea unei oglinzi, care reflectă producția Studioului Moldova-Film în diverse genuri de film pe parcursul a câtorva decenii de activitate” (moldovafilm.md/ro)
- (8) „La finalul cursului se obține diploma de tehnician *nutriționist*” (casutanaturii.ro/blog/curs-tehnician-nutritionist/16.05.2015)
- (9) „428 accidente de muncă. Prin programe de calcul s-au evaluat *bioritmogramele*” (Prejbeanu, Berilă, Rada, 2007)
- (10) „*Bioenergoterapeutul* Tiberiu Molnar recomandă minim cinci zile de tratament de specialitate pentru a putea schimba ceva în bine la propria stare de sănătate” (puterea.ro/14.09.2013)
- (11) „*Iconoclastie*. Mă bucur că volumul *Iluziile literaturii române* n-a avut succesul pe care a mizat probabil autorul. Îl admir în continuare pe Eugen Negrici” (books.google.ro/2016)
- (12) „*Iconoclasmul* este o doctrină oficială a statului și a bisericii bizantine” (ro.wikipedia.org)

Imagine este un cuvânt independent din vocabularul de bază al limbii române. Pentru a se transforma în element de compunere, el suferă o abreviere înainte de adăugarea vocalei de legătură: *imago-*. Totuși, se mai poate recunoaște forma și semantismul cuvântului independent. Această formă este preluată indirect din lat. *imago*, *imaginis*, prin intermediul vocabularului internațional actual. Recunoaștem elementul de compunere în cuvinte ca: *imagologie* (13), *imagologic*.

Verbul neologic *a halucina* este, la fel, un cuvânt independent în limba română. Prin adăugarea elementului de legătură, își pierde independența, devenind element de compunere: *halucino-* recunoscut în structura cuvântului *halucinogen* (14). De la cuvântul independent *lumină* se formează elementele semidependente *lumini-* și *lumino-* pentru a se forma compusele: *luminiscent* (16), *luminiscentă* (15), *luminozor* (17).

Am ales citatul (16) din mai multe disponibile, pentru umorul involuntar al reclamei cu sintaxă abreviată. Este vorba despre o ofertă de cumpărare a unei măști de Halloween, și nu despre o fantomă plecată să cumpere jucării. În ce privește (17), nu am găsit exemple pe actualul internet, ceea ce înseamnă că termenul a dispărut din vocabularul general al limbii, odată cu dispariția tipului de televizoare care este descris. Probabil, continuă să existe în terminologia științifică, pentru a descrie alte fenomene generatoare de lumină.

- (13) „Prima dată când s-a vorbit oficial despre *imagologie* ca obiect de studiu și mai ales, prima dată când *imagologia* a primit rangul de disciplină socială de sine stătătoare, a fost în 1985” (blogspot.ro/05.2009)
- (14) „N-ai tripuri de la regenon. Eu am luat vreo 30 de pastile deodată când am mers în club. nu-ți dă niciun efect *halucinogen*” (snobrevolt.tumblr.com./30.09.2012)
- (15) „În spatele meu, la far, o *luminiscentă* creștea în tărie” (VanderMer, 2016)
- (16) „Mască fantomă *luminescentă* cu glugă cumpăra Jucariishop” (jucariishop.ro)

(17) „Partea lată (ecranul propriu-zis, care se vede din carcasa televizorului) este aco-perită pe interior cu fosfor (*luminofor*), iar acesta se luminează diferit sub impactul electronilor trimiși de tunul electronic” (jurnalul.ro/29.05.2008, ap. DCR³ 2013).

În fine, pornind de la cuvântul independent *manea* se obține elemental de compunere *manelo-*, *maneli-*. Desigur, cu ajutorul elementelor finale *-fil* „iubitor” și *-fob* „care urăște” se pot obține elemente de compunere de la toate cuvintele limbii: *pisicofob*, *automobilofil* etc. Am ales citatele care urmează, creații personale, cu număr redus de atestări, pentru a evidenția caracterul ironic al selecției unor astfel de mijloace interne de îmbogățire a vocabularului, specifice stilului cultivat, spre a fi aplicate unui cuvânt care desemnează, ba chiar simbolizează lipsa de cultură. Formarea cuvintelor *manelofil* și *maneloterapie* este transparentă, *manelo-* + *-fil*, *terapie*, prima oară elementul de compunere fiind unit cu un alt element, a doua oară cu un cuvânt independent (18–19).

În schimb, în (20) găsim un procedeu mai creativ, elementul de compunere *maneli-* (cu selecția vocalei de legătură *i-*) se sudează cu finalul cuvântului *revelion*. În (21) se găsește un exemplu de ironie din spațiul internațional, cuvântul, format de la numele faimosului studio de filme, este aici sinonim cu idilizare.

(18) „Copiii lui Costel, crescuți în mediu *manelofil*, vor deveni *manelofili*, vor resimți nevoia fiziologică de a se complăce în confortul cald al prostului gust” (Cesereanu 2005)

(19) „Atât de dependent, încât nu mai reacționează decât la *maneloterapie*: și-a făcut *maneloterapie* ca să nu se arunce pe fereastră” (Gândul, 11.07.2008, p. 10)

(20) „Petrecerea dintre ani se numește *manelion* (*Manelioanele TV*)” (kamikazeonline.ro/4.01.2011, ap. zf.ro/ziarul-de-duminica/5.08.2011)

(21) „Cea mai bună soluție – spun americanii – e aceea cu care obții ce-ți propui. E o definiție a reușitei care suferă de *hollywoodizare*” (blogsport.gsp.ro/ 27.05.2008)

O altă categorie de cuvinte „la modă” este cea formată în jurul adjectivului independent *imun*. Acesta se transformă în elementul de compunere semidependent *imuno-*, cu vocala de legătură *o-*, apoi formează, împreună cu alte elemente de compunere sau cuvinte independente o întreagă familie lexicală de cuvinte noi, intrate în vocabularul general din cel medical: *imunochimie*, *imunodeficiar*, *imunodifuzie*, *imunostimulator*, *imunosupresiv*, *imunosupresor*, *imunoterapie*.

(22) „Persoanele cu *imunodepresie* fac de aproximativ două ori mai frecvent forme simptomatice de gripă față de *imunocompetenți*” (terapiamedicala.ro/4 Ianuarie 2010).

(23) „Transmiterea, prin orice mijloace, a sindromului *imunodeficiar* dobândit – SIDA – de către o persoană care știe că suferă de această boală se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 10 ani” (legeaz.net/noul-cod-penal/.Noul Cod Penal actualizat prin: Decizia CCR nr. 603/2015/art-354).

(24) „*Imunodeficiență* primară. Tulburări ale sistemului imunitar” (addvices.info.ro/26.09.2016)

(25) „Detectia anticorpilor serici anti-virusul leucozei enzootice bovine prin testul de *imunodifuzie* în gel de agar (ID)” (renar.ro/files/ 21.10.2014)

- (26) „Iaurtul este un aliment *imunostimulator* care poate combate inclusiv infecțiile și cancerul de stomac sau colon” (lataifas.ro › Boli și Tratamente Naturiste/ 7.02.2014)
 (27) „Imuran, comprimate Prospect Indicații Imuran este folosit ca antimetabolit *imunosupresiv*” (sanatate.bzi.ro › Medicamente/11.05.2014)
 (28) „Roche lansează noi teste pentru monitorizarea tratamentului *imunosupresor* la pacienții cu transplant” (businessmagazin.ro/22.07.2013)

Se pot găsi deci numeroase atestări pentru toate cuvintele din (DCR³ 2013). Cuvintele din această familie sunt într-o continuă creștere a frecvenței și tot mai multe emigrează dinspre vocabularul medical spre limbajul general. Explicația este aceea că boala secolului, SIDA se răspândește și nu a fost încă găsit un tratament eficient pentru stoparea ei, prin urmare vorbitorii sunt preocupați de problema imunității. Ea ajunge să fie tratată chiar într-o lege specială (23).

O altă problemă de interes general este transplantul, una dintre modalitățile de tratare a bolilor incurabile, și respingerea lui (27–28).

În fine, subiectul este în legătură și cu medicina naturistă și alternativă care recomandă tratamente pentru prevenirea bolilor prin creșterea rezistenței organismului (26).

Ceea ce pare să se desprindă din cele de mai sus este faptul că migrarea termenilor din vocabularul medical de specialitate spre uzajul general este provocată de răspândirea anumitor boli și de tratamentele uzuale recomandate.

9. CONCLUZII

Studiul modului în care evoluează limba este extrem de interesant, nu pentru a stabili norme care să îngrădească creativitatea cu care se produce evoluția, ci pentru a surprinde legile ei specifice.

Schimbările lingvistice sunt în legătură cu schimbările de civilizație și de mentalitate. Apar termeni noi pentru a desemna realități noi, iar utilizarea frecventă a calculatoarelor și a internetului duce la utilizarea frecventă a unor termeni, numiți cuvinte-cheie (Coteanu 1975), care se găseau cândva doar în vocabularul științific și care migrează rapid dinspre periferia vocabularului spre vocabularul de bază, utilizat zilnic.

Frecvența ocurențelor unor cuvinte compuse cu elemente de compunere duce la transformarea lor în elemente independente, ca un fel de abrevieri pentru termenii frecvent utilizați: *auto* pentru *automobil*, *bio* pentru *biologic*, *eco* pentru *ecologic*, *afro* pentru *african*, *moto* pentru *motocicletă* sau *motor*.

Limba română a fost considerată mult timp de specialiști ca una de tip derivativ, derivarea având o pondere semnificativă printre mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului ei. Dar în epoca actuală, sub influența modelelor străine, ea utilizează tot mai mult compunerea cu elemente de compunere. După modelul acesta, multe cuvinte independente ale limbii devin elemente de compunere (semidependente) prin adăugarea unei vocale de legătură, *o-* sau *i-* ori fără adăugarea vocalei de legătură, ca în cazul lui *alcool-*.

Acest fenomen se petrece în primul rând cu cuvintele care desemnează țări, națiuni, popoare, rase, continente, datorită creșterii importanței relațiilor diplomatice și deschiderii granițelor între statele grupate sau nu în uniuni. Se extinde apoi și la alte cuvinte ale limbii care la un anumit moment intră în uzajul general, cum ar fi *imun*, datorită obsesiei SIDA.

Am observat de asemenea că elementele de compunere cele mai frecvente își formează largi familii de cuvinte, mai largi decât cele obținute prin derivare. Orice cuvânt al limbii poate, prin compunere, să se unească cu cuvântul rădăcină al familiei, astfel încât familia se poate lărgi în mod nelimitat. Am discutat despre familia lui *ciber-* legată de informatizarea vieții de zi cu zi, și a lui *bio-* care reprezintă tendința de echilibrare a individului prin reîntoarcerea la natură.

Nu sunt lipsite de importanță nici creațiile personale. Transformarea în element de compunere a lui *manea* și a lui *Hollywood* reflectă atitudinea ironică a vorbitorilor instruiți. Am evidențiat în câteva locuri și unele forme greșite sau pleonasmе, fără intenția de a face cultivarea limbii, considerând că libertatea creativității și evoluției sunt mai importante decât corectitudinea, care se va autoregla în timp, utilizările eronate fiind eliminate de majoritatea vorbitorilor. Emitenții de asemenea vor renunța la ele observând că nu au efectul scontat; o reclamă ridicolă nu duce la cumpărarea produsului.

Desigur, așa cum am precizat în capitolul introductiv, ceea ce am luat în considerație ca fiind important pentru ca elementele de compunere să devină bunuri ale limbii române este principiul analizabilității lor de către vorbitori. Probabil aproape niciunul din cuvintele analizate nu este creat pe teren românesc, dar pe măsură ce ele devin frecvente, sunt înțelese de utilizatori și potențial pot deveni piese pentru noi compuse.

Este importantă continuarea studiului tendințelor actuale ale evoluției lexicului românesc, în vederea adaptării noilor metode de glosare și exemplificare cu citate la specificul noilor cuvinte care sunt adoptate după modele străine și devin bunuri ale limbii. Materialul astfel adunat poate fi utilizat pentru efectuarea unor studii de morfologia și sintaxa îmbogățirii vocabularului (adică asupra derivării și compunerii), ori pentru un studiu asupra schimbărilor mentalității colective și obiceiurilor vorbitorilor limbii.

SURSE

- Bărbuță, Elena Alina, 2015, „Vasile Lovinescu, hermeneutul scrierilor lui Ion Creangă”, *Studii și cercetări științifice. Seria Filologie*, 33, 47–52.
- Butnar, Leo, 2016, *Îngerii și râsu-plânsu*. Editura Ideea Europeană.
- Buzatu, Gh. (coord.), 2011, *Discursuri și dezbateri parlamentare 1864–2004*. Editura Mica Valahie.
- Căliman, Călin, 2000, *Istoria filmului românesc*, București: Editura Fundației Culturale Române.
- Cesereanu, Ruxandra, 2005, *Made in Romania: subculturi urbane la sfârșit de secol XX și început de secol XXI*. București: Editura Limes.
- Foață, Șerban, 2008, *Îndreptar practic de chichiologie, Poezii*. București: Editura Vinea.
- Mihalache, Adrian, 2002, *Navi-GÂND-ind. Introducere în cibercultură*, Editura Economică.

- Mogoseanu, Aurel, 2005, „Implicații medico-legale în resuscitarea cardio-respiratorie”, în *Actualități în anestezie, terapie intensivă și medicină de urgență*. Timișoara: Editura Cosmopolitan Art.
- Prejbeanu, Ileana, I. Berilă, Cornelia Rada, 2007, „Bioritmurile circatrīgintane și accidentele de muncă”, *Craiova Medicală*, 9/Nr. 1, p. 40.
- Șerban, Alex. Leo, 2016, *Litera din scrisoarea misterioasă*. Iași: Polirom.
- VanderMer, Jeff, 2016, *Acceptare. Cartea a treia din trilogia Southern Reach*. București: Editura Trei.

BIBLIOGRAFIE

- Andrei, Nicolae, 2003, *Dicționar etimologic de termeni științifici. Elemente de compunere greco-latine*, ediția a doua, revăzută și adăugită. București: Editura Oscar Print.
- Avram, Mioara (coord.), 1978, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. II, *Prefixele*. București: Editura Academiei.
- Ciobanu, Fulvia, Finuța Hasan, 1970, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*. București: Editura Academiei.
- Coteanu, Ion, (coord.), 1975, *Limba română contemporană*. Vol. II: *Vocabularul*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- DCR³ (2013) = Dimitrescu, Florica (coord.), *Dicționar de cuvinte recente*. Ediția a III-a. București: Editura Logos.
- DE (1993–2009), *Dicționar Enciclopedic I–VII*. I: A–C, 1993; II: D–G, 1996; III: H–K, 2000; IV: L–N, 2001; V: O–Q, 2004; VI: R–Ș, 2006; VII: T–Z, 2009. București: Editura Enciclopedică.
- DN³ (1978), Marcu, Florin, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. Ediția a III-a. București: Editura Academiei Române.
- DOOM² (2005), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Dragomirescu, Adina, Alexandru Nicolae, 2011, *101 greșeli de lexic și de semantică: cuvinte și sensuri în mișcare*. București: Editura Humanitas.
- Florescu, Cristina (coord.), 2015, *Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice, (științific versus popular)*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”.
- Grevisse, Maurice, 1969, *Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui*, Neuvième édition revue. Paris: Gembloux.
- Mărânduc, Cătălina, 2009, „Consemnarea în dicționare a elementelor de compunere”, LR LVIII, 499–508.
- Mărânduc, Cătălina, 2015, „Derivarea, o modalitate de organizare a vocabularului în cuiburi lexicale” (II), LR LXIV, 368–380.
- MDA (2001), *Micul dicționar academic*, vol. I, Litera A–C. București: Editura Univers Enciclopedic.
- MDA (2002), *Micul dicționar academic*, vol. II, Litera D–H, București: Editura Univers Enciclopedic.
- Meyer-Lubke, W., 1895, *Grammaire des langues romanes*. Traduction française par Auguste Doutrepoint et Georges Doutrepoint. Tome deuxième: *Morphologie*. Paris: H. Welter éditeur.

DYNAMIC OF COMPOSING ELEMENTS IN PRESENT-DAY ROMANIAN

Abstract

In this study we have started from an overview of the composition with semidependent elements problem, the confusion that can be made between the composition with composing elements and derivation, or between composing elements and suffixes or prefixes. We also showed that the number of composing elements is very high, potentially all the words of ancient languages, Greek and Latin, from which they are borrowed. The indirect etymology, i.e. the word originating in ancient languages and its meaning, is very important for understanding the meaning of the compound word.

The following chapter provides an overview of the elements of composition classification. They can be prime, final or median. They can originate in ancient languages or can be formed by using Romanian independent words. The trends observed are to transform the composing elements commonly used into standalone ones or, on the contrary, they are to turn independent words into composing elements. Fashionable composing elements form extremely large word families, compared to the word families formed by derivation. To study the tendencies in the language, what is required is the observation of trends in habits and attitudes; we described the computerization and the return to nature, which are in equilibrium. Romanian was a predominant derivative language, but it is probable that, that under the influence of English, composition as a means of enriching the Romanian vocabulary will increase and the two processes will become equal in importance.